

TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA PREDMET VA SHAKLLARNI QALAMTASVIR ORQALI TASVIRLASH

Uzaqbaeva Gulsawir Kidirbaevna

Jolliboy Izentaev nomidagi Qoraqalpog'iston Respublikasi ixtisoslashtirilgan
san'at maktab-internati

Annotatsiya: Mazkur maqolada tasviriy san'at darslarida predmet va shakllarni qalamtasvir orqali tasvirlash va qalamtasvirda chizilayotgan ob'ektni har tomonlama mukammal, o'xshatib aks ettirishdan iborat ekanligi, qalamtasvir barcha tasviriy san'at turlarining asosi ekanligi haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Qalamtasvir, predmet, perspektiva, rasm chizish, talaba, tasviriy san'at.

Tasviriy san'at inson tafakkuri, estetik didi va ijodiy dunyoqarashini shakllantiruvchi muhim fanlardan biridir. Unda predmetlar va shakllarni qalamtasvir orqali tasvirlash orqali nafaqat badiiy mahorat, balki kuzatuvchanlik, tafsilotlarga e'tibor, makon va shakl o'rtasidagi nisbatni anglash kabi ko'nikmalar rivojlanadi. Tasviriy san'at o'quv fani yosh avlodda estetik did, badiiy tafakkur, intellektual salohiyat, va eng muhimi, umumiy dunyoqarashni shakllantirish va rivojlantirish borasida keng imkoniyatlarga ega. Shuning uchun ham muayyan davr oralig'ida tarixiy tajribalar, zamonaviy holatlarni tahlillari asosida istiqbolga yo'naltirilgan innovatsion yondashuvlar joriy etilishi sohani rivojlantirish, badiiy ta'limni jamiyatning ta'limiy talab va ehtiyojlariga muvofiqligini ta'minlaydi. Qalamtasvir predmeti barcha maxsus fanlarning asosi hisoblanadi va ular o'rtasida bevosita bog'liqlikni ta'minlaydi.

Qalamtasvir borasida etarli bilim va malakalarni egallamay turib, o'quvchi kompozitsiya, rangtasvir, haykaltaroshlik, xalq amaliy san'ati va boshqa mutaxassislik fanlarni yuqori darajada o'zlashtira olmaydi.

Rasm chizishga o'rgatish, bu — bir-biri bilan o'zaro bogliq bolgan quyidagi vazifalarni hal etishni taqozo etadi:

- narsani o'ziga qarab anglash, kuzatish, jismlarni o'zaro solishtirish;
- jismlarni shakli, rangi, materiallik xususiyati bo'yicha farqlay bilish;
- rasm chizish mashg'ulotlarida e'tiborli bolish, fikrlab, jismlarning shaklini aniq tahlil qilishga o'rgatish.

Qalamtasvir — bu predmet va shakllarning faqat bir rang (odatda qora rang) yordamida qog'ozga tushiriladigan grafik tasviridir. Bu usul o'quvchilarda shaklni aniqlash, proporsiyani saqlash, yorug'-soya bilan ishlash kabi asosiy badiiy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Predmet strukturasi bilan tanishish — Oddiy buyumlardan boshlab, murakkab shakllargacha bo'lgan predmetlarni chizish

orqali o'quvchi ularning tuzilishini chuqur o'rganadi. Chizmachilik va kuzatuvchanlikni rivojlantirish – Realistik tasvirga intilish, nisbiylik, simmetriya va dinamikani his qilishni o'rgatadi. Ijodiy tafakkurni rivojlantirish – Predmetlarni o'ziga xos tarzda tasvirlash orqali individual ifoda imkoniyati kengayadi. Oddiy shakllardan boshlash – Darslarning ilk bosqichlarida geometrik shakllar (shar, kub, silindr) asosida chizish o'rgatiladi. Bu shakllar keyinchalik murakkab predmetlar asosiga aylanadi. Kompozitsiyani tashkil etish, kompozitsion yechimni to'g'ri tanlash, tasvir markazini belgilash va obyektlar o'rtasidagi masofani aniqlash muhimdir. Yorug'lik va soya bilan ishlash, qalamning kuchi, bosimi orqali obyektlarning hajm va chuqurligi yaratiladi. Analiz va taqqoslash, o'quvchilar chizgan rasmlarni bir-biri bilan taqqoslab, xatolar va yutuqlarni aniqlash orqali bilimlarini mustahkamlaydi.

Tasviriy san'at sohasida amaliy jihatdan mahoratni shakllantirish jarayoni naturani hayotiy tasvirlash mashqlari orqali amalga oshiriladi. Shaklni to'g'ri tasvirlash uchun o'quvchi, avvalambor, uning o'ziga xos tomonlarini aniq tasavvur etish va ko'rishni o'rganishi kerak. Yosh va boshlovchi rassom uchun bu oson ish emas va doimiy ravishda nazariy hamda amaliy mashg'ulotlarni talab qiladi. Mashhur ijodkorlarning fikriga ko'ra, agarda, rassom bir kun rasm chizishdan to'xtasa, u ikki kun orqaga ketadi. Shuning uchun yosh rassom naturaga qarab, jismlarning haqqoniy rasmini chizishni bir kun ham to'xtatmasligi kerak. Bu esa, uning shakl va hajmni qanday qabul qilishiga, anglab yetishiga bog'liq. Tabiatan barcha narsalar, buyumlar va ularning shaklini insonlar turlicha tasavvur etishadi. Bu esa, o'z navbatida, har bir insonning tasavvuri, xarakteri va ko'rish qobiliyatiga bog'liq.

Qalamtasvir mashg'ulotlari boshqa mutaxassislik fanlari qatorida bo'lajak o'qituvchi-rassomlarni tayyorlashda asosiy fan hisoblanadi. Qalamtasvir darslari talabalarga bosqichlarda nazariy va amaliy mashg'ulotlar orqali olib boriladi. Shuni ta'kidlash kerakki, amaliy mashg'ulotlar qatorida nazariy bilimlar bo'lajak pedagoglarga ularning bilim olishni tugatgandan so'nggi ilmiy va ijodiy faoliyatlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Borliqdagi narsa va shakllarni realistik tasvirlash o'quvchilarga, nafaqat, amaliy bilim va ko'nikmalarni beribgina qolmay, balki ularning umumiy dunyoqarashlarini o'stirishda katta ahamiyatga ega. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, rasm chizishni o'rganish o'quvchilarga atrofdagi jismlarni realistik tasvirlash bilan birga, ularning estetik didlarini ham o'stirishda katta ahamiyatga ega. Rasm chizish asoslarini o'rganish, narsaning o'ziga qarab, metodik izchillikda tasvirlash prinsipiga asoslanadi. Qalamtasvir mashg'ulotlari mutaxassislik o'quv fanlarining asosi sifatida quyidagi eng asosiy qonunlarni o'rgatishni maqsad qilib qo'yadi:

- Tasviriy san'atda kompozitsiya asoslari.
- Shakllarning chiziqli konstruktiv tuzilishi.
- O'zaro nisbatlari.

- Tasviriy san'atda perspektiva qonunlari.
- Shakllarda yorug' va soya qonuniyatlari.
- Tasvirni metodik ketma-ketlikda «analiz» va «sintez» qilib to'g'ri bajarish.

Bu ko'nikma va malakalar o'quvchining bilim olish vaqtida o'quv-amaliy va nazariy mashqlarini bajarish orqali rivojlanib, takomillashib boradi. Shuningdek, ushbu bilimlar rassomning o'quv dargohni tugatgandan so'ng, pedagogik va ijodiy ish jarayonida ham muhimdir. O'quvchilarni buyuk rassom va tasviriy san'at sohasida ko'plab nazariy, amaliy bilimlarni meros qilib qoldirgan shaxslar hayoti va ijodiy faoliyatlari bilan tanishtirish, ularning asarlarini chuqur o'rgatish hamda ulardan nusxalar olishga jalb etish katta ahamiyatga ega.

Tasvir mukammalligi, oddiy vositalar yordamida yuqori tasvirga erishish va rassomchilik san'atining mohiyatini ochib bera oladigan asarlar yaratishni ko'zda tutadi. Shu bilan birgalikda tasvirda rassomning ma'lum bir jihatlari, uning xarakterli xususiyatlarining ba'zi qirralari aks etadi. Rasm chizish texnikasining bilim va tajribasini o'zlashtirish ko'plab ishlarni yengillashtiradi, o'quvchining grafika tilini boyitadi va uni tasviriy mahoratni egallashga tayyorlaydi. Rasm chizish jarayonida uning texnik tomonlarini o'zlashtirish jismlarni realistik tasvirlash uslublarini bilish bilan bog'liq.

Qalamtasvir san'ati — tasviriy san'atning poydevoridir. Predmet va shakllarni qalamtasvir orqali tasvirlash orqali o'quvchilar nafaqat chizmachilikni o'rganadilar, balki tafakkur, did va kuzatuvchanlik kabi muhim fazilatlarini ham egallaydilar. Shuning uchun bu jarayonni o'qitishda zamonaviy metodik yondashuvlar bilan bir qatorda, individual yondashuv, sabr va ko'nikmaga tayangan holda olib borish lozim. Demak, tasviriy san'at turining qaysi birida ijod qilishidan qat'iy nazar, qalamtasvirga asoslanadi. Har bir rassom o'zining kuzatishlari, katta asar kompozitsiyalari ustidagi izlanishlarini avval qalamda dastlabki chizgilar bilan ifodalaydi. San'at asarlarini yaratishda esa, ushbu bajarilgan chizgilar rassomga yordamchi manba bo'lib xizmat qiladi. Rassom u yoki bu kartina yaratishni qalamdan boshlaydi. Shundan keyingina, ushbu san'at asari ranglar jilosi orqali tomoshabinga estetik huzur baxsh etadi. Boshqacha qilib aytganda, qalamtasvirsiz hech bir rassom o'z asarini yetuk holga keltira olmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. B. Boymetov, Qalamtasvir. Darslik "Musiq" nashriyoti – 2006.
2. Р.Халилов, Рисунок, "Навруз" Т., – 2013.